

Hasıraltı edilen rapor

KKTC Eski Eser ve Müzeler Dairesi'nce görevlendirilen iki arkeolog, tarihi eserleri ülke dışına kaçırانları belirledi ve gizli bir raporla yetkililere bildirdi. Ancak rapor hasıraltı edildiği gibi arkeologlardan biri ölümle tehdit edildi ve arabası yakıldı. Bütün kiliselerden mozaik ve fresklerin sökülümünde ortak yanlar olduğu saptandı.

İŞTE 'ÇETE'

Mustafa Avcıbaşı: (Emekli komiser) Erkete

Hasan Harman: Sökücü

Ahmet Kadir Dinç: Yönlendirici

Mehmet Ali İlkman: Yerel patron

Aydın Dikmen: Uluslararası patron

ÖZGEN ACAR

LEFKOŞA — KKTC Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nce görevlendirilen iki kıdemli arkeologun kilisilerden mozaik ve duvar resimlerini sökenleri ve Kıbrıs'tan kaçırıp bunları ülke dışında pazarlayanları belirleyip ilgililere 1982 yılında gizli bir raporla duyurduğu halde konunun hasır altı edildiği, arkeologlardan birinin ölümle tehdit edildikten sonra arabasının yakıldığı saptandı.

Magosa yakınında Akdoğan (Lysi) köyündeki Agie Themonianos Kilisesi'nin kubbe ve mimberinin tüm duvar resimlerini (freksleri) ve Karpas Yarımadası'-(Arkası Sa. 13, Sü. 1'de)

İZMİR'den HİKMET ÇETİNKAYA

Tarih Yağması

İZMİR — Binlerce yıllık bir uygarlığın nasıl yağmalanıp yurtdışına götürüldüğünü anlatıyor arkadaşımız Özgen Acar. Uygarlığın beşiği Anadolu'daki tarih yağması dün olduğu gibi bugün de sürüp gidiyor.

Kültür politikası olmayan bir ülkede, üzerinde yaşadığı (Arkası Sa. 13, Sü. 5'te)

Cumhuriyet **BİLİM TEKNİK** **Göz kırpma ele veriyor**

Asimov'dan bu hafta:

Dünyanın ikiz eşi

Bilim Teknik, yarın ve her cumartesi Cumhuriyet'le birlikte.

Hasıraltı edilen rapor

(Baştarafı 1. Sayfada)

nda Boltasil (Lythrangoml) köyündeki Kanakarya Kilisesi'nden mozaikleri ve hatta öteki kiliselerdeki resimleri duvarlardan söküp kaçırılanların aynı kişiler olduğu anlaşıldı.

Çeşitli "gizli" belge ve tanık ifadesinin yanı sıra Eski Eserler Dairesi'nin iki kıdemli arkeoloğunun 1982 yılında ilgililere verdiği "gizli" rapordan da yararlandık. Bu raporun bir bölümünde deniliyor ki:

"Soyulan kilise civarında çobanlık yapan 12-13 yaşlarındaki A. Y. ile 14-15 yaşlarındaki S. T. isimli iki kardeşin kilisedeki duvar resimlerinin çalınmasına tanık oldukları tarafımızdan tespit edilmiştir.

Çocukların bize verdikleri ifadelerden, yaklaşık iki yıl kadar önce mavi renkli van tipi (muhtemelen Ford - üzeri kapalı - tek kapılı) bir arabayla bu kiliseye gelen iki kişinin burada bir araştırma yaptıkları, kendilerini görünce ilkin kaçtıkları, daha sonra beraberlerinde çok uzun iki ayakkı tahta bir merdiven ile bir lamba-suyu varili (muhtemelen yapışkan) getirdikleri, üzerlerinde Amerika'daki resimlerin tanınma uyan İsa, kadın (muhtemelen Meryem Ana) ve kanatlı insanlar (bulunan kubbe ile Apis'teki (mimber) duvar resimlerini yapışkan, beyaz kumaş ve keski, keser kullanarak söktükleri öğrenilmiştir."

"Romantik" zanlı

"Bu çocuklardan 14-15 yaşlarındaki S. T., duvar resimlerini çalan iki kişiden bir tanesinin orta boylu, zayıf, 40-45 yaşlarında, beyaz tenli ve beyaz saçlı (saçının önünde bir dolması varmış) olduğunu ve bu kişiyi bir daha görürse, muhtemelen tanıyabileceğini söylemiştir.

Bize verilen bu tanım, birkaç yıl önce Kalkanlı köyünün (Kaputi) tarihi duvar resimlerini emir aldığı patronları için sökerken yakalanıp 3 ay hapse mahkûm edilen Romantik lakabıyla tanınan emekli polise tıpa tıpa uymaktadır.

Kalkanlı (Kaputi) köyü St. George Kilisesi'nin duvar resimlerini sökerken yakalanan Romantik, Kemal Köse ve diğer iki kişi hakkında bilgiler Emniyet Genel Müdürlüğü'nden temin edilebilir." Romantik, kumarhane işleten emekli polis memuru Mustafa Avcıbaşı idi.

Kalkanlı köyündeki kilisenin duvar resimlerinden dokuz kadar fresk sökülmüş ancak dördü ele geçmişti. Geri kalanları ise 16 Mart 1981'de Esenboğa Havaalanı'nda ele geçirilerek KKTC'ye geri verilecekti.

Gizli raporun bir başka bölümü ilginç bir biçimde şöyle sürüyor:

"Ancak bu olayda (Kalkanlı köyündeki kilise fresklerinin çalınması) sadece sökme işlemini gerçekleştiren piyonlar üzerinde durulduğu, çetenin köküne inilme eğilimi gösterilmediği, sökme işlemini kimin adına yaptığını itiraf eden Romantik'in ifadelerine kulak verilmediği, sökme işlerini teşvik edenlerden birinin sadece tanık olarak mahkemeye çağrıldığı, olay üzerine teşvikçi olarak tutuklanan antikacı Ahmet Kadir Dinç ile Mücahit'in (soyadı raporda verilmiyor) Lefkoşa'dan gelen bir telefon ile Güzülyurt Emniyeti'nden serbest bırakıldıktan sonra çalınan duvar resimlerinin bir hâkimin de aracılığı ile polise teslim edildiği söylenmektedir."

"Ahmet Kadir Dinç Kıbrıs'ta "Sakallı Ahmet" ya da "Antikacı Ahmet" olarak tanınıyordu. Ünlü eski antikacıların Yetka Remzi'nin yanında yetişen Sakallı'nın malından anladığı da söyleniyor. Kişileri yönlendirmesini çok iyi beceren bir insan olarak kabul ediliyor.

Fresk olayından 1-2 yıl sonra, yani 1983'te ailecek ve Güzülyurt Belediye Başkanı İsfendiyar Rifat Açıksöz ile birlikte kaçak kızı ve antikacı satış suçlarından yargılanacaktı. Akdoğan'dan sökülen kubbe ve mimber fresklerinin evinde altı gün kaldığını da bir akrabası bana "laf arasında bilerek" açıklayacaktır.

Antika işinin sona yaklaştığını anlayan ve daha çok para kazanmak isteyen Sakallı Ahmet, uyuşturucu işine giriyor ve İngiltere gümrüğünde yakalandığında mahkûm oluyordu.

Raporun bir başka bölümünde ise şöyle deniliyor:

"... Bir kaç ay önce Lefkoşa'daki askeri bölgedeki Ermeni kilisesinin tarihi duvar resimlerini (KKFD) Bölük Komutanı Necat Arıfoğlu'nun izniyle iki mücahit erinin önünde söktükten sonra yakalanan Hasan Harman..."

İki çoban çocuğun anlatımları "Romantik" in yanında mavi van araba ile birlikte gelen kişiyi yani Hasan Harman'ı açık seçik tanımlıyordu. Üstelik Harman'ın kiliselere merdiven ve bidon içinde yapışkan taşıyan bir van arabası olduğunu Kıbrıs'ta bilmeyen yoktu. Harman'ın adının karıştığı bazı olayları sıralayalım.

Bir olay...

Ermeni kilisesindeki freskleri soyma işi 1983'te ortaya çıktı. Üstegmen KKTC ordusundan atıldı. Hasan Harman, mahkemede kanıt yetmezliğinden salıverildi.

Bir başka olay...

Hasan Harman, "Romantik" ve "Sakallı" ile birlikte Kalkanlı (Kaputi) köyündeki kilise olayına karıştı. İşin ilginç yanı Harman, söktüm günü arabası ile olay yerinde olmasına karşılık Sakallı o gün oraya söktüm için başka adamlarını göndererek Harman'dan önce söktüm işini gerçekleştirecekti. Oysa, olay anında dava konusu olacak, üç kişi hapis cezası alırken sözü edilen bacanak Mücahit Uğraşlı gibi Hasan Harman da 10 bin lira para cezasına çarptırılacaktı. Buna karşılık, Ahmet Kadir Dinç, bu mahkemeyi sanık değil de tanık sandalyesinde izleyecekti.

16 Mart 1981'de Esenboğa Havaalanı'nda Kıbrıs'tan gelen 158 adet eski eser, ikona ve duvar resminin bulunduğu kargoya el konuldu. Bunlar arasında Kalkanlı fresklerinden bazıları da ele geçiyordu.

Bir olay daha...

A) Vehbi Doğan Yeniiskele'den (Trikomo) çalınan üç ikonayla yakalandı. Polise Hasan Harman'dan aldığını söyledi.

B) Doğan yine aynı kiliseden çalınan 30 ikona olayında yine Harman'ın adını verdi. Ancak çalıntı mal yani suç aleti bulunamadığından Harman hakkında işlem yapılmadı.

Bir başka olay daha...

Güzelyurt, St. Mamas ikona müzesindeki kutsal kemikler, gülmüş kaplı incil ve ikonlar çalındı. Dava sürüyor. Sanıkların itiraflarına göre başrolde yine Hasan Harman.

Lefkoşa'nın göbeğindeki çarşıda "KIDS" adlı bir mağazada "La Coste" gömlekleri satarken girdiğim mağazasının ikinci katında zevksiz "dekore" edilmiş, oldukça iç karartıcı bürosunda Hasan Harman ile görüştüm.

ODTÜ'nün Psikoloji Bölümü'nden ayrılan Hasan Harman, "Kiliselere fresk ve mozaiklerini söken değerli uzman" olarak bana söyleyeceklerini sorduğumda, "Ben antikayla uğraşmam" dedi.

"Tremeseli"

Raporun bir yerinde "... Magosa kazasına bağ Akatu Kilisesi'ni geçen yıllarda soyarken yakalanan TIR sahibi Tremeseli Ahmet Mehmet Ali" den ötekiler ile Aydın Dikmen arasında bir kişi olarak söz ediliyordu.

"Tremeseli" oldukça ilginç bir insan. Ahmet Mehmet Ali kısa boylu, güleç... Cana yakın... Nüfus kâğıdındaki adıyla Mehmet Ali İlkan, Rumların ünlü terör örgütü "EOKA"ya karşı önemli eylemler yapmış, gözünü kırpmadan tabancasının tetiğini sık sık ateşlemiş bir çeteci.

Söylendiğine göre delikanlı iken Türk Mukavemet Teşkilatı'nın gereksinimi olan bazı mühimmatı Rum terör örgütü EOKA'nın elinden alıp, teşkilata kaçıracak bu işe başlamış, yüксеle yüксеle KKTC'de bir ara milletvekilliğine dahi seçilmiş bir kişi. Bugün 50'lerin başında olan "Tremeseli" KKTC Başkanı Rauf Denktaş'ın "yeraltı mücadele günlerinin" güvenirli adamı.

Dediğine göre "Kamyonları varmış, ama o yurtdışından Kıbrıs'a 'Türk bavalıcuları' için getirilen, örneğin 100 bin dolarlık mal gümrükten 10 bin dolar diye geçirip, gümrük ve gelir vergisi kaçakçılığı yapan 'babalardan' değilmiş..."

Oto galerisinde buluşup evine

gittiğimizde "Tremeseli" ile yaklaşık 1.5 saat tatlı tatlı söyleştik. "Kıbrıs için bir numaralı antikacı" denilmesine karşın, bundan böyle "Tremeseli"den yazımda "Kıbrıs'ın bir numaralı eski eser tüccarı" diye söz edeceğim. Bu arada, gerçeğe "Tremeseli"nin uygar bir davranışla beni kabul edip görüşmesi, kafamdaki ve belgelerdeki bazı sorulara aydınlatıcı yanıtlar vermesinden dolayı da kendisine teşekkür etmek isterim.

"Kıbrıs'ın bir numaralı eski eser tüccarı Tremeseli" her ne kadar bana, "Ben kilise mahına el sürmem... Ben kazı yapmam, gelen malı, para ile satın alırım..." diyecekse de gizli belgeler zaman zaman tersini söyleyecektir. Dedektörle yakalandığı, kilise soyarken de tutulduğu bu belgelerde ifade edilecektir.

Ama şu bir gerçek ki artık kazı-mıyor, kazdıyor, kilise soymuyor, soyulan alıp pazarlıyor. Kendisiyle görüşmeden 10 gün kadar önce 13 Şubat 1989'da polis "olanaksız gerçekleşirdi" ve Tremeseli'nin evini bastı. KKTC basınında manşet olan bu olayı kendisi bana şöyle anlattı:

"Pazartesi günü galeriye gittim. 3-4 sivil geldi. Müşteri sandım. 'Hakkında ihbar var' dediler. Beni kimsenin ihbar ettiğini sanmıyorum. Çünkü bu küçük ülkede hiçbir şey gizli kalmaz... Dükkân aradılar, bir şey bulamadılar. Beraber eve gittik. Evde de 5-6 polis bekliyordu. Yokladılar. Neyle itham edildiğimi sordum 'kanunsuz her şeyle' dediler. Ne aradıklarımı bilmiyordum. Sonuçta (izinsiz tarihi eser bulundurmaktan) işlem yaptılar."

Ertesi günü KKTC basını her nedense adımı açıklamaksızın, "Eski esere polis baskını" başlığı ile "Ortaköy'de bir şahsın evine yapılan baskında 379 milyon TL'lik eski eser ele geçirildiği" kamuya duyuruldu. Aramada bir metal dedektör, 109 mermi ve 5 tabanca şarjörü de bulunmuştu.

El konulan tarihsel eserler arasında orta ve geç tunç dönemlerine ait toprak çanak, çömlek, ucu çok değerli 6 ikona dikkati çekiyordu. Tremeseli, "Topu topu 84 parçaydı. Değerleri, 5-6 milyon lirayı geçmezdi..." diyordu.

Tremeseli tutuklandı ve daha sonra kefaletle bağlı olarak serbest bırakıldı.

Zati Eşya

Günün birinde Kıbrıs Ercan Havaalanı'nda "Zati Eşya" yazılı dört kasa içinde önemli miktarda tarihi eser çıktı. Girne Milletvekili Esat Varoğlu'nun bir soru önermesine 20 Ağustos 1981'de verilen bir yanıtta alıcısının (Kreis Munschen, Y. Buck, Oberaming A. M. Bergi S. München) diye bir Almanyalı adresi olduğu açıklandı.

Gönderen de Ahmet Oktay Acar'dı. Adresi 21 Şehit Ruso Caddesi Sokak Aslanköy - Kıbrıs'tı. Kıbrıs'ta ne böyle bir kişi ve ne de böyle bir adres vardı. 14 Mart 1981'de Kıbrıs'tan gelip, Almanyalıya Ankara üzerinden transit giden üç sandık Esenboğa Havaalanı'nda açıldığında içinden eski eserler çıktı. Yine "Zati Eşya" diye bildirilen bu sandıklarda toplam eski eser sayısı 158 idi. Alıcı adres yine yukarıda sözü ettiğimiz Münih'teki emanetçi adresiydi. Bu kez gönderenin adresi olarak (Ahmet Mehmet Ali, Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs) yazılmıştı.

4 kıdemli arkeologtan oluşan bilirkişi heyetinin raporunun (A) bölümünde, sandıkta bulunan ikonların bir bölümünün 20 Mayıs 1980 gecesi, içeride bekçisi olduğu halde soyulan St. Barnabas Kilisesi'ne ait olduğu belirtiliyordu.

Raporun öteki bölümünde ise bazı eserlerin Girne Kalesi'ndeki müzeden çalınmış olduğu ve bazıların da öteki müze ve koleksiyonlardan geldiğinin, bu eserlere daha önceden yazılmış envanter numaralarının varlığından da anlaşıldığı yazılıyordu.

Ahmet Mehmet Ali, yani Tremeseli yani Mehmet Ali İlkan bana "Ben kilise eserlerinden uzak durdum" diyordu, ama bu sandıkları Almanyalıya bir emanetçi aracılığı ile postalayan da yine kendisiydi.

Bu sandıklar ile ilgili iki olaya değinmek isteriz. Birincisi St. Barnabas Kilisesi'nin soyulması.

İkincisi ise Girne Kalesi'ndeki müzenin bizzat yöneticisi tarafından soyulup beraat ettirilmesi.

St. Barnabas, İsa'nın önemli havarilerinden biri olup türbesi de bu kilisenin yanındadır. St. Barnabas Kilisesi'ndeki ikonlar bir gece içeride bekçisi olduğu halde çalındı.

Söz konusu sandıktan çıkan eserlerin ikinci bölümü Othello'nun kalesi olarak bilinen Girne Kalesi'ndeki müzenin envanterine kayıtlı eserlerdi. Bilirkişilerin verdiği bu rapor üzerine başta müzenin Müdürü Mehmet Rasih Savorona, öteki görevli iki arkeolog Ayhan Mustafa ve Hüseyin Şaban, sorgulanmak üzere 9 temmuz günü tutuklanıp bir hafta sonra serbest bırakıldılar.

16 Haziran 1982'de Girne Kalesi'nde oluşturulan bir mahkeme davaya bakmaya başladı.

Bu dava sırasında, Mehmet Rasih Savorona ile ilgili çeşitli iddialar ortaya atıldı. Kanıtlanan ve devlet memuru iken kumarhane işletmesinden tutun da müze defterlerinde sahtekârlık yapmak, envantere eser kaydetmemek, kaydedilen eserleri başkaları ile değiştirmek, envanter numaralarını değiştirmek, defter sayfalarını yırtıp yenilerini eklemek gibi bir yığın ağır suçlamada bulundu.

Bu konuda mahkeme açılmasında temel nokta olan beş imzalı ve 15 Mart 1982 tarihli bir başka "gizli" bilirkişi raporunda Savorona'nın yaptıkları madde madde sıralandığında 25 sayfalık çürütülmüş olanaksız bir belge ortaya çıkmıştı.

Bu arada dava devam ederken Kıbrıs basınında, "Polis, Aydın Dikmen'i gözaltına aldı ve anlaşılmayan bir nedenle yine serbest bıraktı." ya da "Aydın Dikmen, eşini adaya göndererek (yargıçlardan birinin banka hesabına bir milyon lira) yattı..." gibilerinden haberler yayımlanıyordu.

Girne Kalesi'ndeki müzenin bizzat yöneticisi tarafından soyulduğunu ve aralarında Hasan Harman da olmak üzere bazı sanıklar ile ilgili olduğunu ve amaçla bazı önemli kanıtları bir başka gizli raporla mahkemeye sunan arkeolog Tuncer Bağışkan ilgililerin dikkatini çekmeye çalışmıştı. Peki ne mi olmuştu?

Birincisi;

Olayın sanığı Savorona 16 davadan aklanırken, tanıklık sırasındaki söylediği bir sözden dolayı Bağışkan, 3 bin lira para cezasına çarptırılmakla kalmıyor, ardından ölümlü tehdit ediliyor, sonra da özel arabası bilinmeyen kişilerce yakılıyordu.

İkincisi;

Akdoğan Kilisesi freskleri olayı iki çobanın da susturulmasıyla kapatıldı. Emniyet soruşturma dosyası, "soygun var, ancak suç emaresi yok" gerekçesiyle ötekiler gibi rafa kaldırıldı.

Tüm "gizli" raporların birleştiği kanıtlar ve ortak veriler özetle şöyle:

1. Uzmanların belirlemelerine göre tüm kiliselerdeki fresk ve mozaiklerin soyulmasında aynı sökme yöntemi kullanıldı.

2. Her kilisede kullanılan yapışkan sıvının duvarlara dökülmesi üzerinde yapılan yüzeysel incelemeler bunların hepsinin aynı cins tutkal olduğunu ortaya koydu.

3. Duvarlarda kalan bez parçalarının hepsinin aynı olduğu belirlendi.

4. KKTC uzmanlarına göre bütün olaylarda, "Romantik" erkekte, "Harman" sökücü, "Sakallı" yönlendirici, "Tremeseli" yerel, "Dikmen" uluslararası patron rollerini oynadı. Bu arada zaman zaman bazı figüranlar da kullanıldı.

Bu "gizli" belgelerde "Romantik" in erkekte, "Harman" in sökücü uzmanı, "Sakallı"nın yönlendirici, "Tremeseli"nin yerel, "Dikmen" in uluslararası patron olduğu yargısına varıldığı görülmüyordu.

Ancak, gazetemizde Aydın Dikmen'in mozaiklerden 2.5 milyon, iki freskden 300 milyon lira ve öteki ikona ve fresklerden beş milyonlarca lira kazanç sağlama-sına karşılık Kıbrıs'taki "yeraltı" dünyasında üç beş kuruşa çırak çıkartılmasından doğan "kazıklanmış" duygusuna kapıldıklarını Lefkoşa'dan arayan bir dostum söyledi.

Yarın: Aydın Dikmen'in "sahte" dolu dünyası